

ПРИТРИМАННЯ: НОВЕЛА В ЦИВІЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ ТА ПРОБЛЕМИ ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ

Н.М. Селегей

Прийняття Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ) ознаменувало нову еру в регулюванні цивільно-правових відносин. Цей нормативний акт містить чимало новел, на одній із яких ми б хотіли акцентувати Вашу увагу. Йдеться про один із видів забезпечення виконання зобов'язань – притримання, який уперше окремо дістав закріплення в § 7 глави 49 ЦКУ. Дана тема є надзвичайно актуальною. Це пояснюється тим, що теоретичні дослідження даної проблематики на території України відзначаються певною нерозробленістю. Тому необхідність вивчення проблеми притримання як способу забезпечення виконання зобов'язань потребує подальшого всебічного і глибокого дослідження.

Отже, завданням нашої доповіді є дослідження проблеми розмежування притримання і застави через з'ясування поняття, ознак та предмета притримання.

Суть притримання згідно зі ст. 594 ЦКУ полягає в тому, що кредитор, який правомірно володіє річчю, що підлягає передачі боржникові або особі, вказаній боржником, у разі невиконання ним у строк зобов'язання щодо оплати цієї речі або відшкодування кредиторів пов'язаних з нею витрат та інших збитків, має право притримати її у себе до виконання боржником зобов'язання.

Проаналізувавши поняття притримання, можна сказати, що цей інститут існував і до цього часу, але окремо не був закріплений¹.

Слід мати на увазі, що річ повинна потрапити до кредитора на законних підставах і за згодою боржника, в іншому разі в останнього виникне право витребувати належне йому майно із чужого незаконного володіння.

Специфіка цього способу забезпечення виконання зобов'язань в тому, що притримання виникає безпосередньо із закону. Це означає,

¹Для прикладу див. ст. 163 Кодексу торгового мореплавства України.

що підставою виникнення притримання є закон, а підставою виникнення застави, як правило, є договір і як виняток – закон. Для реалізації притримання кредитор не потрібно, щоб ця можливість була передбачена договором як при заставі. Разом з тим, виходячи з диспозитивних основ цивільного, сторони можуть домовитися, що правила про притримання не застосовуються або обмежуються будь-яким одним видом речей, якщо в договорі є спеціальне застереження про це. Але нам здається, для більш ефективного застосування інституту притримання потрібно було б закріпити положення про те, що правила притримання застосовуються, якщо договором не передбачено інше.

Для застави передбачена письмова форма договору застави, а також нотаріальне посвідчення та реєстрація застави. Щодо застосування права притримання, то непотрібна згода сторін (договір про це), тобто право притримання є односторонньою угодою, яка являє собою дії кредитора щодо неповернення речі боржнику.

Проблема полягає ще й в тому, що статті ЦКУ, які регулюють поняття притримання, не встановлюють яким чином мають бути оформлені дії кредитора. Тому, виходячи з норм ЦКУ, правочин щодо забезпечення виконання зобов'язань має вчинятися у письмовій формі. Отже, кредитор повинен негайно письмово попередити боржника про притримання речі. Якщо ж письмова форма не буде дотримана, то такий правочин вважається недійсним. Що означає “негайно”? Коментар до ЦКУ трактує це таким чином: “негайно” встановлюється з урахуванням часу, необхідного для доставки документів від одного контрагента до іншого, а також з урахуванням попередньої практики договірних відносин між кредитором і боржником”.

Неоднозначно вирішується в літературі питання щодо предмета притримання. Предметом притримання є річ. Це означає, що за жодних умов предметом притримання не можуть бути майнові права, послуги, роботи, інформація, результати інтелектуальної, творчої діяльності. Серед науковців тривають дискусії з приводу того, що не всі речі можуть бути предметом притримання. Зокрема, Брагінський і Вітрианський вважають, що із кола предметів притримання слід виключити речі, визначені родовими ознаками, оскільки через їх заміність такі речі не можуть визначатися як “річ, що має бути передана боржнику” [1, с. 556]. Рогач вважає, що предметом притримання не можуть бути нерухомі речі [3, с. 32]. Це пов'язано насамперед з тим, що правочини із землею та іншим нерухомим майном підлягають обов'язковій державній реєстрації. На нашу думку, предметом притримання можуть бути рухомі та нерухомі речі,

індивідуально визначені та визначені родовими ознаками, грошові кошти та цінні папери. Сам ЦКУ не містить обмежень щодо предмета притримання, а що стосується нерухомих речей, то потрібно пам'ятати, що право власності та інші речові права на нерухомі речі, обмеження цих прав, їх виникнення, перехід і припинення підлягають державній реєстрації. Державна реєстрація прав на нерухомість і правочинів щодо нерухомості є публічною, здійснюється відповідним органом, який зобов'язаний надавати інформацію про реєстрацію та зареєстровані права в порядку, встановленому законом. Сам кредитор при задоволенні своїх інтересів із предмета притримання не повинен мати які-небудь державні документи, які б підтверджували його права на нерухомість, що є предметом притримання. Більш того, легітимність його прав щодо нерухомого майна встановлюється на підставі основного договору, з порушенням якого виникло право притримання. Додаткових угод між кредитором та боржником про притримання не потрібно, оскільки самі ці зобов'язання є позадоговірними.

Кредитор по аналогії із заставою не набуває автоматично прав на предмет притримання у разі невиконання забезпеченого зобов'язання. Він зобов'язаний ініціювати реалізацію притриманої речі шляхом її продажу з публічних торгів, якщо інше не встановлене договором.

Слід звернути увагу на те, що сама процедура звернення стягнення на предмет притримання є простішою, аніж при заставі майна, і не потребує передбачених для останньої рішення суду чи виконавчого напису нотаріуса. Отже, навіть при здійсненні стягнення на притриману річ, притримання не замінюється заставою, яка є окремим способом забезпечення виконання зобов'язань.

Із усього вищесказаного право на притримання виникає при одночасному існуванні таких умов:

1) повинен бути предмет притримання – річ, що належить боржнику і яку кредитор повинен передати першому або вказаній ним особі;

2) має існувати зобов'язання, згідно з яким боржник зобов'язується оплатити вартість самої речі або відшкодувати пов'язані з нею витрати та інші збитки;

3) зобов'язання боржником не виконано в строк.

Однак ми хочемо звернути Вашу увагу і на пункт 2 статті 594 ЦКУ, в якому вказується, що притриманням можуть забезпечуватись інші вимоги кредитора, якщо інше не встановлено договором або законом. Що це означає? На нашу думку, виходячи із змісту даного пункту можна говорити про те, що притримання може бути

використано і для забезпечення зобов'язання, яке не пов'язано з оплатою речі або відшкодуванням витрат.

Необхідно додати, що при притриманні ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження притриманої речі несе кредитор, якщо інше не встановлено законом. А при заставі ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження предмета застави несе власник заставленого майна, якщо договором або законом не встановлено інше. До того ж кредитор не має права користуватися річчю, яку він притримує у себе. А заставоутримувач має право користуватися переданим йому предметом застави лише у випадках, встановлених договором.

Отже, у цій роботі ми дали загальний аналіз такому способу забезпечення виконання зобов'язань, як притримання. Однак багато питань ще залишилися нерозкритими і вимагають подальшої уваги як науковців, так і юристів-практиків. У зв'язку з цим пропонуємо:

1. Закріпити положення про те, що правила про притримання застосовуються, якщо договором не передбачено інше, тобто щоб це була імперативна, а не диспозитивна норма.

2. Внести пряме посилання на статті 594-597 ЦКУ в нормах, які регулюють окремі види договорів та передбачають право притримання. Наприклад, “підрядник відповідно до статей 594-597 ЦКУ має право притримати...” Таке б посилання дало б змогу ефективніше застосовувати правила притримання.

Список літератури

1. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право. – Книга первая: общие положения. – 3-е изд. – М.: Статут, 2001. – 848 с.
2. Герасименко О. Притримання як вид забезпечення виконання господарських договірних зобов'язань // Юридична Україна. – 2003. – № 8. – С. 20-22.
3. Рогач О. Притримання як спосіб забезпечення виконання зобов'язань // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 12. – С. 31-33.
4. Цивільне право України: Академічний курс: Підручник: В 2-х т. / За заг. ред. А.М. Шевченко. – Т. 1. Заг. частина. – К.: Концерн “Видавничий дім Ін Юре”, 2003. – 520 с.
5. Цивільний кодекс України. – Харків: ТОВ “Одіссей”, 2003. – 408 с.
6. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар. – Харків: “Одіссей”, 2003. – 856 с.